

ИЗВОРНИ НАУЧНИ ЧЛАНЦИ

ИЗВОРНИ НАУЧНИ ЧЛАНАК

СЛОБОДА ИЗРАЖАВАЊА У ЛЕГИСЛАТИВИ И ПРАКСИ У БИХ¹Љиљана Мијовић²*Правни факултет Универзитета у Бањој Луци*

Апстракт: Рад се бави анализом нормативних оквира и судске праксе у односу на слободу изражавања, дефинисану чланом 10. Европске конвенције о основним људским правима и слободама у Босни и Херцеговини, те односом који постоји између слободе изражавања на једној, и других права из Конвенције, на другој страни.

У вези с тим, у раду је стављен нагласак на питања поштовања истих права у сфери новинарства и медија уопштено, начине одмјеравања супротстављених права, питање клевете, заштите повјерљивости новинарских извора, те, као све значајније, и питање правног положаја „ звиждача “.

Кључне ријечи: слобода изражавања, слобода штампе, право на приватност, клевета, звиждачи.

1. ПОЈАМ И ДЕФИНИЦИЈА СЛОБОДЕ ИЗРАЖАВАЊА

Слобода изражавања загарантована је чланом 10. Европске конвенције о основним људским правима и слободама (у даљем тексту Конвенција), који се ослања на формулације члана 19. Универзалне декларације о људским правима и члана 19. Међународног пакта о грађанским и политичким правима и гласи:

„1. Свако има право на слободу изражавања. Ово право обухвата слободу сопственог мишљења, примања и саопштавања информација и идеја без мијешања јавне власти и без обзира на границе. Овај члан не спречава државе да захтијевају дозволе за рад радио, телевизијских и кинематографских предузећа.

1 Поједини дијелови рада су резултат истраживања проведеног у оквиру JUFREX Програма Савјета Европе

2 Професор на Правном факултету у Бањалуци, бивша судија Европског суда за људска права
E-mail: ljiljana.mijovic@pf.unibl.org

2. Пошто остваривање ових слобода повлачи за собом дужности и одговорности, оно се може подвргнути формалностима, условима, ограничењима или казнама прописаним законом и неопходним у демократском друштву у интересу националне безбједности, територијалног интегритета или јавне безбједности, ради спречавања нереда или криминала, заштите здравља или морала, заштите угледа или права других, спречавања откривања информација добијених у повјерењу, или ради очувања ауторитета и непристрасности судства.“

Појам „изражавање“ у претходној формулацији потребно је схватити веома широко, како то чини и сам Европски суд за људска права у својој пракси, подразумијевајући под појмом „изражавање“ сваки говор, писање, осликавање, рекламирање, умјетност, радијско и телевизијско емитовање, новине, књиге, летке, па чак и симболично понашање и употребу симбола. Притом је неопходно нагласити да члан 10. Конвенције штити не само информације или идеје које су добро прихваћене, афирмативне, неувредљиве, или по својој природи индиферентне, већ и оне које вријеђају, шокирају или узнемиравају, јер су „такви захтјеви плурализма, толеранције и широкоумности, без којих нема демократског друштва.“³ Овај став Европског суда у идентичној формулацији уврштен је и у законодавство Босне и Херцеговине које се тиче заштите од клевете, конкретно у Закон о заштити од клевете Републике Српске (члан 1. тачка а), Закон о заштити од клевете Федерације Босне и Херцеговине (члан 2. тачка б), те Закон о заштити од клевете Брчко Дистрикта БиХ (члан 2. тачка б), а присутан је и у пресудама по апелацијама Уставном суду БиХ.⁴

Члан 10. Конвенције не само да гарантује заштиту садржаја говора, него и различитих форми, односно облика у којима се изражавање јавља. Заштита је предвиђена и за веома честе облике испољавања мишљења у виду сатире (*Рожицки и Кулиш против Пољске*, пресуда ЕСЉП из 2009. године), поезије (*Караташ против Турске*, пресуда ЕСЉП из 1999. године) или романа (*Арслан против Турске*, пресуда ЕСЉП из 1999. године).

У погледу форме, већ поменути законски прописи у Босни и Херцеговини не наводе изричито заштићене облике, већ под појмом “изражавање” подразумијевају „било какву изјаву, нарочито укључујући: сваки усмени, писани, аудио, визуелни или електронски материјал, без обзира на садржај, форму или начин изношења или проношења (члан 3, тачка а. Закона РС, члан 4. тачка а. Закона ФБиХ и члан 4. тачка а. Закона БД БиХ). Устав-

3 Европски суд за људска права, *Хендисајд против Уједињеног Краљевства*, пресуда од 7. децембра 1976. године

4 Види пресуде Уставног суда БиХ у предметима АП-312-08-337785, АП-758-09-492337, АП-1288-06-143489

ноправне одредбе о заштити слободе изражавања у Босни и Херцеговини садржане у члану II/3. Устава Босне и Херцеговине, члановима 25. и 26. Устава РС, Глави II, члану 2, став 1 Устава ФБиХ, те Глави II, члан 13. став 4. Статута БД БиХ јамче слободу изражавања и слободу штампе, док се на нивоу кантона у ФБиХ заштита људских права уопштено остварује уставноправним одредбама сваког кантона понаособ, позивањем на права и слободе већ утврђене Уставом Босне и Херцеговине и Уставом ФБиХ, иако се ни у једном од тих прописа не прецизирају заштићене форме.

Када је ријеч о судској пракси, заштићеном формом у досадашњим предметима третирали су се углавном написи у штампи и изјаве дате путем електронских медија, првенствено оне дате у телевизијским емисијама.⁵

2. ОПСЕГ ПРАВА НА СЛОБОДУ ИЗРАЖАВАЊА

Како је дефинисано ставом 1. члана 10. Конвенције, слобода изражавања подразумијева три сегмента, или, простије речено три вида слободе. Ту је, прије свега слобода мишљења, као предуслов слободног изражавања, јер је „основ сваког изражавања мисао, тако да свако бављење слободом изражавања почиње са слободом мишљења. Апстрактно размишљање је оно што одваја човјека од осталих форми живота и стога представља суштину његове личности...У великој мјери, особу одређује оно што он/она мисли...Но, да ли је могуће ограничити људску мисао? Да ли је мисао у тој мјери лична ствар да би властима требало забранити вршење утицаја на лично мишљење?“⁶ У вријеме у коме живимо, као појединци смо свакодневно изложени различитим утицајима у правцу креирања одређеног става. Неки од нас су таквим утицајима мање или више подложни и у сегменту своје воље те утицаје прихватамо или одбацујемо, у складу са сопственим склоностима. Све док је тај процес ствар личног избора, сматра се да постоји слобода мишљења. У том смислу би се угрожавањем ове слободе могла сматрати свака систематска индоктринација коју би проводили органи државне власти, као и свако прављење разлике међу појединцима које би било условљено разликом у њиховом мишљењу. Непоштовањем ове слободе сматрало би се и свако једнострано информисање од стране државе, усмјерено на контролисање мишљења појединца, односно спречавање креирања слободног мишљења.

5 Види: Виком (АП 4275/11), те пресуде по основу апелација РТВ ФБиХ (АП 4961/13, АП 2814/13, АП 101/13...

6 Robert Trager, Donna L. Dickerson, *Freedom of Expression in the 21st Century* (London, New Delhi: Pine Forge Press, 1999), 14, превод Љ. Мијовић

Други сегмент слободе изражавања представља слобода да се утиче на информације и идеје и овај сегмент је од круцијалног значаја за демократски устројено друштво. Без поштовања права саопштавања идеја и информација не постоји плурализам, прије свега, политичке мисли, па самим тим ни слободни избори у једној земљи. Овај сегмент слободе изражавања подразумева слободу саопштавања оног што појединац мисли, чак и када је ријеч о упућивању критике властима. Свако ограничавање његове могућности да манифестује своје идеје, саопшти информације, или на неки други начин утиче на дистрибуцију истих идеја и информација, представљало би кршење слободе изражавања.

Трећи сегмент слободе изражавања тиче се права појединца да прими идеје и информације, и у свакодневном говору, као и у већини националних прописа, назива се правом на приступ информацијама. У пракси Европског суда принципи везани за право на приступ информацијама успостављени су у предмету *Társaság a Szabadságjogokért* (Унија за грађанска права) *против Мађарске* у коме је Суд установио повреду слободе изражавања у овом сегменту, јер је невладиној организацији био онемогућен увид у документ од јавног значаја.⁷

3. СЛОБОДА ИЗРАЖАВАЊА И МЕДИЈИ

Иако члан 10. Конвенције не помиње експлицитно слободу штампе, Европски суд је дугогодишњом судском праксом установио обиман корпус принципа и правила која медијима омогућавају специјални статус у уживању слобода предвиђених чланом 10. Конвенције.⁸

Када су у питању прописи Босне и Херцеговине, слобода штампе је питање које је регулисано, с обзиром на подијељену надлежност, читавим низом прописа. Тако у Уставу Републике Српске, члан 26. стоји да је слобода штампе и других средстава јавног обавјештавања зајамчена, оснивање новинских и издавачких предузећа, издавање новина и јавно обавјештавање другим средствима дозвољено у складу са законом, а цензура штампе и других видова јавног обавјештавања забрањена. У Уставу Федерације БиХ, члан 2, став 1) л заштићена је „слобода говора и штампе“, а у Статуту Брчко Дистрикта, у члану 17. гарантује се право на „јав-

⁷ Европски суд је ускраћивање приступа овој невладиној организацији информацијама од јавног интереса назвао „индиректном цензуром“, пресуда *Társaság a Szabadságjogokért против Мађарске*, ЕСЉП 2008, пара. 27.

⁸ Водећим предметом у овој сфери заштите слободе изражавања сматра се предмет *Лингенс против Аустрије* из 1986. године

но информисање“, односно утврђује обавеза органа власти Дистрикта да поштују слободу информисања.

У вези са слободом штампе су и прописи који се односе на слободу приступа информацијама. Тако на нивоу државних органа постоји Закон о слободи приступа информацијама, који у члану 4. утврђује да, у складу са законским ограничењима, свако физичко и правно лице има право приступа информацијама које су под контролом јавног органа, а сваки јавни орган има одговарајућу обавезу да објави такве информације. Слична рјешења садрже и Закон о слободи приступа информацијама у ФБиХ и Закон о слободи приступа информацијама у РС. У већ поменутих прописима који регулишу заштиту од клевете, на исти начин се предвиђа да „средства јавног информисања имају значајну улогу у демократском процесу као јавни посматрачи и преносиоци информација јавности“.

Када је ријеч о слободи штампе, потребно је напоменути да је у 2015. години Европски суд за људска права у Вијећу Четвртог одјељења донио и прву пресуду у односу на БиХ (*Меџлис Исламске заједнице Брчко против БиХ*) у којој је разматран навод о повреди члана 10. Европске конвенције, и у којој је Европски суд утврдио да није дошло до повреде истог члана. Предмет се односио на поступак ради клевете покренут против невладиних организација, након што је јавно објављено писмо које су оне упутиле највишим органима власти Дистрикта Брчко с циљем изношења притужбе на уредницу забавног програма јавне радио-станице која је била кандидаткиња за мјесто директора те станице, као и на поступак за избор директора који је та станица водила. По жалби БиХ, поступак је поновљен и пред Великим вијећем Европског суда, које је такође потврдило да није било кршења слободе изражавања, те да су домаћи судови, који су у поступку ради клевете саслушали свједоке, правилно закључили да су апликанти поступали немарно, јер су једноставно пријавили наводне нерегуларности у раду уреднице забавног програма, прије него што су подузели разуман напор како би доказали тачност својих навода. Због тога су домаћи судови, према пресуди Европског суда, успоставили „правичну равнотежу између права уреднице забавног програма (као кандидата за мјесто државног службеника) и права подносиоца представке да пријављују нерегуларности у раду јавног дужносника тијелу надлежном да испита такве наводе“.⁹

Када је у питању пракса Уставног суда БиХ, у односу на слободу штампе, став је Суда да се чланци могу „сматрати доприносом јавној дебати у односу на коју штампа мора испунити своју улогу “чуvara јавног интере-

9 Види: Меџлис Исламске заједнице Брчко и други против Босне и Херцеговине, ЕСЉП, 2017. године

са”, односно не може представљати само задовољење интереса одређеног дијела јавности.¹⁰

Слобода штампе, баш као и слобода изражавања уопштено, није неограничена и може се користити само у Конвенцијом и уставним и законским одредбама предвиђеним оквирима. То кориштење ће бити правно утемељено све док не иде на штету предвиђених ограничења у ставу 2. члана 10. Конвенције, те, прије свега, права других која су заштићена Конвенцијом. У вези с тим су и одређене, како негативне, тако и позитивне обавезе, предвиђене Конвенцијом и праксом Европског суда.

4. НЕГАТИВНЕ И ПОЗИТИВНЕ ОБАВЕЗЕ

Члан 10. Европске конвенције не само да налаже да се државе суздрже од било ког чина који би представљао угрожавање слободе изражавања, него и захтијева предузимање свих неопходних мјера како би се осигурало да сваки појединац ужива слободу изражавања у за то предвиђеним оквирима.

Наглашавајући да је „слобода изражавања *conditio sine qua non* функционисања и опстанка сваког демократског друштва и гаранција свих других људских права и слобода“, те да се „свака рестрикција, услов, ограничење или било која врста мијешања у слободу изражавања може примијенити само на одређено остваривање ове слободе, док садржај права на слободу изражавања увијек остаје нетакнут“¹¹, Уставни суд БиХ у потпуности прихвата концепт члана 10. Конвенције и ставове садржане у пракси Европског суда.

Обавезе државе, како позитивне, тако и негативне, садржане су као формулација у више одлука Уставног суда БиХ у којима је речено: „Угрозити, стога, на било који начин слободу изражавања и, у оквиру тога, слободу медија, не значи само угрозити нека лична, уставом зајамчена права новинара, него то значи угрозити једно од кључних начела демократског друштва, па, стога, и саму демократију као облик владавине и претпоставку за остварење свих других прокламованих људских права и слобода.“¹²

У том контексту, Уставни суд БиХ је у више наврата истицао да слобода изражавања није апсолутна, те да је утврђивање оправданости ограничења предмет рада судова, односно да су „кључна улога и задаћа независног судства да у сваком појединачном случају развидно утврди границу између

10 Види: АП 293/13, “ММ Company” д.о.о. Сарајево, принцип преузет из праксе ЕСЉП, *Standard Verlags GmbH против Аустрије*, 2009. године, пара. 52.

11 Види Уставни суд БиХ, АП 520/10, пара. 30

12 Види Уставни суд БиХ, АП 312/08, пара. 38, АП 758/09, пара. 33.

оправданих и потребних, те неоправданих и непотребних ограничења, која неко начело потврђују као правило или га негирају као пуку декларацију.“¹³

5. НОРМАТИВНИ ОКВИР ОГРАНИЧЕЊА

Како слобода изражавања предвиђена већ наведеним прописима¹⁴ на веома уопштен начин садржи само гаранцију поштовања, не и ограничења, неопходно је обратити пажњу на анализу других прописа који се тичу става 2. члана 10. Европске конвенције. Према тексту истог става, ограничења се тичу интереса националне сигурности, територијалног интегритета или јавне сигурности, спречавање нереда или криминала, заштите здравља или морала, заштите угледа или права других, спречавање откривања обавјештења добијених у повјерењу, те очувања ауторитета и непристрасности судова, и та ограничења су предвиђена прописима о заштити од клевете¹⁵ и прописима о слободи приступа информацијама, када се ради о праву приступа информацијама које су под контролом јавног органа.¹⁶ У наведеним прописима, почевши од Закона на нивоу БиХ (чланови 5, 6, 7. 8. и 9.), изузетак од објављивања тражене информације утврђује се само по одлуци надлежног органа за цијелу, или дио информације, у случајевима када се откривањем информације основано може очекивати изазивање значајне штете по заштићене интересе у Босни и Херцеговини, наведене као:

- (а) вањска политика, интереси одбране и сигурности, као и заштита јавне сигурности;
- (б) интереси монетарне политике;
- (ц) спречавање криминала и свако откривање криминала; и
- (д) заштита процеса доношења одлуке од стране јавног органа у давању мишљења, савјета или препорука од стране јавног органа, запослене особе у јавном органу, или сваке особе која врши активности за или у име јавног органа, а не обухвата чињеничне, статистичке, научне или техничке информације.

13 Види Уставни суд БиХ, АП 312/08, пара. 39, АП 758/09, пара. 34).

14 Члан II/3. Устава Босне и Херцеговине, чланови 25. и 26. Устава Републике Српске, Глава II, члан 2, став 1 Устава Федерације БиХ, те Глава II, члан 13. став 4. Статута Брчко Дистрикта

15 Закон о заштити од клевете Републике Српске, Закон о заштити од клевете Федерације БиХ и Закон о заштити од клевете Брчко Дистрикта БиХ

16 Закон о слободи приступа информацијама на државном нивоу, Закон о слободи приступа информацијама у ФБиХ и Закон о слободи приступа информацијама у Републици Српској, док се у Дистрикту Брчко, а на основу Упутства/Напутка за провођење Закона о слободи приступа информацијама у БиХ у Брчко Дистрикту, („Сл. гласник Брчко Дистрикта“, бр. 36 од 15.10. 2004) примјењује Закон БиХ.

Ограничење је предвиђено (члан 7.) и кад је ријеч о повјерљивим комерцијалним информацијама. Тако исти члан предвиђа да, када надлежни јавни орган оправдано утврди да захтјев за приступ информацијама укључује повјерљиве комерцијалне интересе треће стране, исти орган ће дописом по хитном поступку обавијестити трећу страну о појединостима захтјева. У допису се трећа страна обавјештава о непосредном објављивању информација, и оставља јој се рок од 15 дана од пријема тог дописа, да одговори у писаној форми да ли такве информације сматра повјерљивим и, уколико је то случај, да наведе разлоге за штету која би проистекла из објављивања информација, након чега надлежни јавни орган доноси одлуку да ли ће утврдити изузетак од давања информације или не. Члан 8. предвиђа изузетак код заштите приватности, и то у случају када се оправдано утврди да тражене информације укључују личне интересе који се односе на приватност трећег лица, док се у члану 9. надлежном органу дају овласти да, чак и када утврди изузетак у смислу претходних чланова, може донијети одлуку о слободном приступу информацији, уколико је то оправдано јавним интересом, у којем случају ће исти орган дописом обавијестити трећу страну да ће информације бити објављене. Када су у питању прописи на нивоу ентитета, они у мањој или већој мјери одговарају већ наведеним рјешењима.

Заштита угледа или права других, као најважнији легитимни циљ мијешања у слободу изражавања у медијском контексту (контексту слободе штампе), регулисана је законима о заштити од клевете, како је раније већ поменуто, и почива на концепту грађанске одговорности за штету нанешену угледу физичког или правног лица изношењем или проношењем неистините информације¹⁷

6. ПРИНЦИПИ СУДСКОГ МЕРИТОРНОГ ОДЛУЧИВАЊА

Приликом мериторног одлучивања о (не)постојању повреде члана 10. Конвенције, Европски суд је развио тзв. тродјелни тест који треба да пружи одговор на питање да ли се у предметном случају ради о ограничавању слободе изражавања, односно повреди члана 10. Европске конвенције и који подразумијева одговоре на три питања:

1. Да ли је предметно ограничавање слободе изражавања предвиђено законом?
2. Да ли то ограничавање има легитиман циљ?

¹⁷ Чл. 1. Закона о заштити од клевете РС, чл. 1. Закона о заштити од клевете ФБиХ, чл. 1. Закона о заштити од клевете Брчко Дистрикта

3. Да ли је то ограничавање „неопходно у демократском друштву“?

Без улажења у финесе овог теста, с обзиром на то да се ради о веома обимној материји, потребно је нагласити да овај тест у мериторном одлучивању примјењује само Уставни суд БиХ, по апелационим захтјевима појединаца пресуђених на накнаду штете за клевету, док се редовни судови у ентитетима Босне и Херцеговине у својој пракси углавном баве пресуђивањем по основу грађанскоправних захтјева за накнаду штете по тужбама за клевету.

Уставни суд је досада о наводима о повреди слободе изражавања одлучивао у читавом низу предмета¹⁸, проводећи тродјелни тест у складу са принципима судске праксе ЕСЉП. Тако се у поменутих пресудама Уставног суда БиХ¹⁹ констатује да је, када је ријеч о ограничењима из члана 10. став 2. Конвенције „Европски суд указао да тест неопходности у демократском друштву захтјева да се при одлучивању је ли дошло до кршења, одлучи кореспондира ли мијешање домаћих власти у ову слободу хитној друштвеној потреби, је ли пропорционално легитимном циљу који се жели постићи и јесу ли разлози и оправдања које су дали надлежни органи за такво мијешање релевантни и довољни. С тим циљем је потребно утврдити јесу ли домаће власти примијениле стандарде који су у складу с принципима утјеловљеним у члану 10. Европске конвенције, као и јесу ли домаће власти засновале своје одлуке на прихватљивој анализи релевантних чињеница. Што се тиче пропорционалности, мора се утврдити је ли постигнут правичан баланс у заштити двију вриједности гарантраних Европском конвенцијом које могу бити у супротности једна другој: с једне стране слобода изражавања из члана 10. Европске конвенције и, с друге стране, право лица које је текстом нападнуто да заштити своју репутацију, што је заштићено чланом 8. Европске конвенције у оквиру права на приватни живот.“ На основу наведеног, видно је да Уставни суд БиХ слиједи праксу Европског суда, јер је цитирани принцип преузет из исте праксе, конкретније пресуде *Chauvy and Others v. France* од 2004. године.²⁰

18 АП 312/08, АП 758/09, АП 1288/06, АП 2907/11, АП 3805/09, АП 293/13 итд.

19 Пресуда Уставног суда БиХ у предмету АП 2907/11

20 Предмет број 64915/01, пара. 70.

7. СЛОБОДА ИЗРАЖАВАЊА У ОДНОСУ НА ДРУГА ПРАВА ЗАШТИЋЕНА КОНВЕНЦИЈОМ У СУДСКОЈ ПРАКСИ БИХ

7.1. Слобода изражавања и право на приватност у судској пракси БиХ

Као посебно питање у погледу односа права из члана 10. (слободе изражавања), на једној, и права заштићених чланом 8. (права на приватност) на другој страни, као релативно чест проблем у судској пракси БиХ јавља се питање клевете и јавних личности. У вези с тим може се констатовати да Уставни суд БиХ у својој пракси поштује најважније принципе постављене праксом ЕСЉП (понајприје у пресуди *Хановер*²¹, као водећој), те да је у свом раду досад донио неколико пресуда везаних за ову проблематику²². Број и значај одлука, нажалост, још није довео до општег прихватања става по којем су јавне личности у мањој мјери заштићене у погледу свог права на приватност у односу на појединце који нису изложени лупи јавности, тако да је, кад се погледају статистички подаци редовних судова, велики број предмета одлучиваних по тужби јавних личности за клевету. У великом броју тих пресуда, новинари се за написе о водећим политичарима кажњавају непропорционално великим износима, из чега се може наслутити да се политичке личности у БиХ сматрају не мање заштићеним у погледу права на приватност, него управно обрнуто, заштићеним у већем обиму него што би било примјерено једном демократском и друштву политичког плурализма.

7.2. . Слобода изражавања и право на правично суђење у судској пракси БиХ

О односу права из члана 10. (слобода изражавања) и члана 6. (право на правично суђење) Европске конвенције говоримо у контексту неколико битних питања, понајприје ауторитета и непристрасности правосуђа, слободе изражавања судија, слободе изражавања адвоката у судници и ван ње, новинарског извјештавања о току судског поступка, претпоставке невиности, те објелодањивања повјерљивих информација.

Ова проблематика је у БиХ регулисана законима о судовима²³ у којима, поред осталог стоји да нема ограничавања слободе изражавања у односу на судије осим што је законима и етичким кодексима које је донијело Ви-

21 Пресуда ЕСЉП *Von Hannover v Germany*, 2004

22 Види Уставни суд БиХ, предмети бр. АП-427/06, АП-2043/12, АП-5008/13

23 Закон о Суду БиХ и Закони о судовима Федерације БиХ, Републике Српске и Брчко Дистрикта БиХ

соко судско и тужилачко вијеће (ВСТВ) и који се односе на све судије и тужиоце, прописано да судије и тужиоци не смију испољавати било какву вјерску, политичку, националну или другу припадност за вријеме вршења службених дужности.²⁴ Кад је ријеч о осталим аспектима односа ова два члана, домаћа легислатива предвиђа јавност судских расправа, осим у изузетним случајевима (законом прописаним), чиме се обезбјеђује могућност надзора над судским системом од стране јавности. Медијски извјештаји о суђењима, који су такође средство увида и надзора јавности над радом судства, предвиђени су легислативом, као и могућност доношења судске одлуке о искључивању извјештавања са суђења, уколико су испуњени, поново, законом предвиђени таксативно побројани услови.

Постоје, међутим, и предмети у којима заштита интереса сходно члану 6. и члану 10. Конвенције није увијек тако једноставна, што је рецимо, случај када се изјавама датим у штампи или електронским медијима, крши претпоставка невиности. Иако у пракси веома чести, случајеви ове врсте у БиХ су ријетко предмет судског одлучивања.

Посебну проблематику, без имало сумње, представља питање заштите „звиждача“, односно узбуњивача, које је веома често примјер повезаности чланова 10. и 6. Конвенције.

Када је ријеч о узбуњивачима, У БиХ не постоји свеобухватни законодавни оквир којим су регулисани узбуњивање и заштита узбуњивача. На нивоу БиХ постоји Закон о заштити лица која пријављују корупцију у институцијама БиХ из 2013. године, који под појмом узбуњивача подразумева (у чл. 2, ст. б) „лице које је запослено у институцијама Босне и Херцеговине и правним лицима која оснивају институције Босне и Херцеговине, које због оправдане сумње или околности на постојање корупције у било којој институцији Босне и Херцеговине у доброј вјери поднесе пријаву одговорним лицима или институцијама у складу с овим законом“, а заштита истог лица се односи на то да (чл. 7, ст. 3) се оно неће сматрати материјално, кривично или дисциплински одговорним за откривање пословне тајне у случају пријављивања корупције надлежном ауторитету.

У Закону Федерације БиХ о заштити пријавитеља корупције, дефиницијом пријавитеља обухваћена су лица која „врше заштићено пријављивање или подузимају радње у сврху заштићеног пријављивања, а под којима се нарочито сматрају особе које су запослене или су биле запослене у субјектима јавног и приватног сектора у смислу члана 1. овог Закона, било да је запослење стално или привремено, плаћено или неплаћено“ (чл. 2 б).

²⁴ Чл. 13 ст. 1 Закона о судовима у ФБиХ; чл. 13 ст. 1 Закона о судовима у РС; чл. 4.4 Кодекса судијске етике и Кодекса тужилачке етике

На сличан начин предвиђена је и заштита лица која пријављују корупцију у Закону Дистрикта Брчко из 2016. године, док је у Републици Српској на снази Закон о заштити особа које пријављују корупцију.

У овом подручју примарно се уочавају два недостатка: први, недовољно познавање стручне (правничке) јавности о узбуњивању и узбуњивачима и њиховим ефектима широм свијета и, други, недостатак политичке свијести о различитим могућностима и расположивим механизмима који се користе у ефективної борби против корупције и превара. Законодавна недовршеност или њена исцјепканост, извјесно је, не обезбјеђује одговарајуће начине за откривање и ефикасно санкционисање пријављених злоупотреба.

8. ЗАКЉУЧАК

У врло оквирној анализи датај у овом чланку, видно је да у Босни и Херцеговини члан 10. Европске конвенције о основним људским правима и слободама још није „откривен“, што и не чуди, имајући на уму врсту и значај проблема којима су се Европски и Уставни суд БиХ досада бавили, а који су се углавном тицали системских повреда основних људских права и слобода установљених у односу на Босну и Херцеговину. Слобода изражавања као право сваког појединца, у Босни и Херцеговини тек треба да заживи и то ће захтијевати како промјену менталитета појединца понаособ, тако и промјену става цјелокупне јавности, у смислу не само поштовања права на изражавање мишљења, већ и успостављања одговорности за исто мишљење, изречену ријеч или на неки други начин исказани став.

Како је јасно да слобода изражавања постоји док се то право користи у законским оквирима и поштујући и права других, извјесно је и да се ради о злоупотреби слободе изражавања уколико се граница поштовања истих ограничења и права других пређе. Често је питање проналажења границе, односно баланса једног и другог права (правā) компликовано правно питање, о коме једино судови могу да одлуче и стога је питање едукације домаћих судија веома значајно у погледу поштовања Конвенције и праксе Европског суда за људска права. Из увида у судску праксу у БиХ, јасно је да засад, Европску конвенцију, као и принципе судске праксе Европског суда, примјењује само Уставни суд БиХ, док се редовни судови баве оцјењивањем поштовања домаћих закона, не излазећи из своје зоне удобности познавања домаће праксе и прописа. Спорадично, врши се и едукација судија редовних судова у погледу примјене Конвенције и праксе Европског суда у сегменту слободе изражавања, али то ни у којој мјери не може бити до-

вољно за заживљавање стандарда развијених у оквиру Савјета Европе, на шта се Босна и Херцеговина, као чланица, обавезала.

КОРИШТЕНА ЛИТЕРАТУРА:

- 1. Trager, Robert., Dickerson, Donna L., *Freedom of Expression in the 21st Century*. London, New Delhi: Pine Forge Press, 1999.

Судске пресуде и одлуке:

Европски суд:

- *Handyside v. UK*, пресуда из 1976. године
- *Różycki and Kuliś v. Poland*, пресуда из 2009. године
- *Karataş v. Turkey*, пресуда из 1999. године
- *Arslan v. Turkey*, пресуда ЕСЈП из 1999. године
- *Társaság a Szabadságjogokért v. Hungary*, пресуда из 2008. године
- *Lingens v. Austria*, пресуда из 1986. године
- *Меџлис Исламске заједнице Брчко и други против Босне и Херцеговине*, пресуда из 2017. године
- *Standard Verlags GmbH v. Austria*, пресуда из 2009. године
- *Von Hannover v. Germany*, пресуда из 2004. године
- *Chauvy and Others v. France* пресуда из 2004. године

Уставни суд БиХ:

- АП-312/08; АП-758/09; АП-1288/06; АП 4275/11; АП 4961/13; АП 2814/13; АП 101/13; АП 293/13; АП 520/10; АП 2907/11; АП 3805/09; АП-427/06; АП-2043/12, АП 5008/13

Прописи:

- Устав БиХ, Устав Републике Српске, Устав Федерације БиХ, Статут Брчко Дистрикта;
- Закон о заштити од клевете Републике Српске, Закон о заштити од клевете Федерације БиХ и Закон о заштити од клевете Брчко Дистрикта БиХ;
- Закон о слободи приступа информацијама на државном нивоу, Закон о слободи приступа информацијама у ФБиХ и Закон о слободи приступа информацијама у Републици Српској;
- Закон о Суду БиХ и Закони о судовима Федерације БиХ, Републике Српске и Брчко Дистрикта БиХ;
- Кодекс судијске етике и Кодекс тужилачке етике

FREEDOM OF EXPRESSION –LEGISLATION AND CASE LAW IN BAH²⁵

Ljiljana Mijović²⁶
Law Faculty in Banjaluka

Abstract: *This paper deals with the analysis of normative framework and case-law regarding freedom of expression, defined by Art. 10 of the European Convention on Human Rights and the existing relation between freedom of expression and other rights provided by the Convention in Bosnia and Herzegovina.*

Related to that, the emphasis is placed on freedom of the media in general, balancing opposite rights mechanisms, defamation, protection of sources, and, as an issue that is getting very important, legal status of whistleblowers.

Key words: *freedom of expression, freedom of media, right to privacy, defamation, whistleblowers*

25 Some parts of this paper are results of the research done within the framework of the Council of Europe JUFREX Programme

26 Assoc. Professor, PhD, Law Faculty in Banjaluka, former judge of the European Court of Human Rights E-mail: ljiljana.mijovic@pf.unibl.org